

Bog anmeldelser.

HERMANN LEVY. **Entwicklung und Rückgang des landwirtschaftlichen Groszbetriebes in England.** Wirtschaftliche und socialpolitische Studien über die landwirtschaftliche Betriebsfrage. Berlin 1904. Springer. (VI + 247 S.).

Denne Bog danner et Slags Supplement til Professor Hasbachs bekendte om den engelske Landarbejder. Det er væsentlig den samme Periode i Englands økonomiske Historie, de behandler; men medens Hasbach følger Landarbejderstandens Fremkomst og Vilkaar under Opløsningen af det gamle Landsbysystem og det moderne økonomiske Livs Udvikling, saa studerer Hermann Levy her en anden Side, et andet fremtrædende Træk ved den »industrielle Revolution«: den store Bedrifts Udvikling inden for det engelske Landbrug.

Bogens Titel er ikke fri for at love noget mere end Forfatteren holder. Thi Spørgsmaalet om den store Landbedrifts Udvikling forfølges ikke i hele sin Udstrækning. Den Ændring i Produktionsretningen, der i 15. og 16. Aarhundrede foregik i Englands Landbrug, og den Betydning, den har haft for Stordriftens Opkomst paa Bekostning af Middel- og Smaabedriften, berører Forf. helt flygtigt, for flygtigt. Paa Grundlag af et betydeligt historisk Kildemateriale — og ikke alene ved Benyttelse af de sædvanligt citerede Fremstillinger af Englands økonomiske Historie — søger han at forme et Overblik over Forholdene ved det 18. Aarhundredes Midte. Ved dette

Bog anmeldelser.

HERMANN LEVY. **Entwicklung und Rückgang des landwirtschaftlichen Groszbetriebes in England.** Wirtschaftliche und socialpolitische Studien über die landwirtschaftliche Betriebsfrage. Berlin 1904. Springer. (VI + 247 S.).

Denne Bog danner et Slags Supplement til Professor Hasbachs bekendte om den engelske Landarbejder. Det er væsentlig den samme Periode i Englands økonomiske Historie, de behandler; men medens Hasbach følger Landarbejderstandens Fremkomst og Vilkaar under Opløsningen af det gamle Landsbysystem og det moderne økonomiske Livs Udvikling, saa studerer Hermann Levy her en anden Side, et andet fremtrædende Træk ved den »industrielle Revolution«: den store Bedrifts Udvikling inden for det engelske Landbrug.

Bogens Titel er ikke fri for at love noget mere end Forfatteren holder. Thi Spørgsmaalet om den store Landbedrifts Udvikling forfølges ikke i hele sin Udstrækning. Den Ændring i Produktionsretningen, der i 15. og 16. Aarhundrede foregik i Englands Landbrug, og den Betydning, den har haft for Stordriftens Opkomst paa Bekostning af Middel- og Smaabedriften, berører Forf. helt flygtigt, for flygtigt. Paa Grundlag af et betydeligt historisk Kildemateriale — og ikke alene ved Benyttelse af de sædvanligt citerede Fremstillinger af Englands økonomiske Historie — søger han at forme et Overblik over Forholdene ved det 18. Aarhundredes Midte. Ved dette

Tidspunkt fandtes der endnu et stort Antal Husmænd med en lille Lod, Smaaforpagtere og et ikke ringe Antal Smaabønder, der dyrkede deres egen Jord, og som vi under Forfatterens Fremstilling først ser forsvinde et godt Stykke ind i det 19. Aarhundrede. Grundigt og let overskueligt vises det, hvorledes Sammenlægning af mindre Bedrifter bliver en mere og mere udbredt Praksis, hvorledes de ovennævnte Samfundsklasser forsvinder og — for saa vidt de overhovedet forblive knyttede til Landbruget — bundfældes som rene Landarbejdere eller, i de heldigere Tilfælde, kommer til at rekruttere den Klasse af større Forpagtere, som udvikler sig Haand i Haand med de større Bedriftsenheder. Hele denne Bevægelse er imidlertid skildret saa ofte før. Det, der giver Levys Bog dens egentlige Eksistensberettigelse, det nye, maa nærmest siges at være det, at Undersøgelsen individualiseres paa en dobbelt Maade, dels med Hensyn til Englands forskellige Egne, dels, og dette er det vigtigste, med Hensyn til Produktionens Art — eftersom det er Bedrifter med Kornavl, Kvægavl, Dyrkning af Havesager o. s. v. Forfatterens Hovedresultat er, at Storbedriften vinder fremad fra 1760 til c. 1880, at Udviklingen inden for Landbruget i denne Periode nogenlunde løber parallel med Udviklingen inden for Industrien. Nogenlunde! Thi denne Udviklingslov gælder væsentlig for de kornproducerende Bedrifters Vedkommende. Kampen eller Brydningen mellem Storbedrift, Middel- og Smaabedrift, Paavisningen af, hvorledes Resultatet af denne Brydning væsentlig er bestemt ved Produktionens Art eller Retning — det er Bogens Grundtema.

Omtrent fra 1880 begynder under Trykket af Konkurrencen fra de nye kornproducerende Lande et Omslag i det engelske Landbrugs Produktionsretning, der tillige betegner et Vendepunkt i den store Bedrifts Udvikling. Forf. viser, at Smaa- og Middelbedriften, der lægger Vægt paa Produktion af Mælk, Kød, Havesager og Frugt, nu vinder Terræn paa Bekostning af den kornproducerende Storbedrift, der i en saa fremtrædende Grad prægede

Tiden forud gennem mere end et Aarhundrede. Levy mener, denne Bevægelse vil fortsættes og blive den sejr-ende, saafremt England holder fast ved sin Frihandelspolitik, skønt den har stor Modstand at overvinde hos Godsejere, Landagenter og de større Forpagtere. Dog vil Formen, hvorunder den mindre Bedrift vil komme op igen, ikke blive Selvejet, i det mindste ikke i nogen nær Fremtid. Forsøgene paa at nyskabe en Bondestand efter Fastlandets Mønster maa betragtes som fuldstændig mislykkede. Forf. viser meget interessant, at dette først og fremmest har sin Grund deri, at i England er Jordens Omsætningsværdi næsten overalt betydelig højere end dens Udbytteværdi, og at den, der skal leve af Jorden og have den i Jorden anbragte Kapital forrentet, ikke kan købe den. Der er her et Punkt, hvor Bedriftsspørgsmaalet peger ud over sig selv til Besiddelsesspørgsmaalet, til Kravet om betydelige Reforme i Ejendomsretten til Landets Jord.

Et Spørgsmaal, som Forfatteren naturlig maa møde paa sin Vej, men gaar temmelig let hen over, er Karl Marx's Opfattelse af Bedriftsspørgsmaalet inden for Landbruget. Levy selv mener, at hans Undersøgelse paa en Gang er en Retfærdiggørelse og Kritik af Marx. At den samme Udviklingslov gjaldt for Landbrug og Industri, var en Opfattelse, der hyldedes af de mest fremragende landøkonomiske Forfattere. »Hvorfor skulde Landbruget følge en Udviklingslov forskellig fra alle andre Erhvervs«, skriver Sinclair 1793, og endnu i 1870'erne mente Caird, at Landbruget skrider frem efter det samme Princip som det, i Kraft af hvilket Dampvæven havde fortrængt Haandvæven. Disse Mænds Opfattelse, saavel som Marx's, var et naturligt Udtryk for Erfaringerne fra Samtidens engelske Landbrug — for saa vidt Talen er om den kornproducerende Bedrift; de havde ikke Øjet tilstrækkelig aabent for, at den samme Udviklingslov ikke behøver at gælde og faktisk heller ikke gælder for alle Produktionsgrene inden for Landbruget. Levy opstiller

Modsætningen mellem kapitalintensive (f. Eks. den kornproducerende Bedrift) og arbejdsintensive (Produktion af Grønt og Havesager f. Eks.) Bedrifter inden for Landbruget, og benytter man denne Sprogbrug, kan Hovedresultatet af hans Studier over Bedriftsspørgsmaalet i England gengives saaledes: Stordriftens Overlegenhed overfor Middel- og Smaabedriften aftager, efter som vi rykker fra den kapitalintensive hen imod den arbejdsintensive Bedrift.

Det er ikke længe siden Hermann Levy dukkede frem som Forfatter paa det landbrugshistoriske og landbopolitiske Omraade. I de sidste Aar har han jævnlig været at træffe i de ansete tyske økonomiske Tidsskrifter med Afhandlinger, hvis Emner næsten alle var hentede fra Englands økonomiske Historie. Denne Bog, der synes at være bleven til under speciel Tilskyndelse fra Conrad og Brentano, har de samme Egenskaber, som Forf. i de nævnte tidligere Arbejder har lagt for Dagen: grundige Studier, hvis Resultater fremstilles med overskuelig Klarhed og i en let behagelig Form.

Henrik Pedersen.

EDITH SELLERS. **The Danish Poor Relief System.**
An example for England. London 1904. P. S. King & Son. (131 S.).

Den danske Lovgivning om Alderdomsunderstøttelse har i ikke ringe Grad tiltrukket sig Udlandets Opmærksomhed, og den almindelige Mening synes at være, at vi i Danmark have haft Held til at løse den vanskelige Opgave paa tilfredsstillende Maade. Det samme Indtryk har Forfatterinden af ovennævnte lille Bog bragt hjem fra sine Studierejser i Danmark. Hun fremstiller det danske Forsørgelsesvæsen (Fattig- og Alderdomsunderstøttelsen) som et Eksempel til Efterfølgelse for hendes Fædreland, England. Denne Dom hviler, saa vidt det kan skønnes, paa et i det hele taget grundigt og omfattende Kendskab